

de l'antic mot cat. *TORM* i cast. *tormo*, d'origen incert, probablement pre-romà, del qual també provenen *turma* 'tòfona', 'testicle' i *turmell* 'bony del coll del peu': tots ells amb el significat comú, i bàsic, de 'bony'.

□ 1.ª doc.: *turmo*, 839 i 916; *tormo*, 981; *torm*, 1402.

El trobem sovint com a nom d'un penyal, en afrontacions antigues: «pergit sarrato-sarrato ad *turmum* aquilae, et de *turmo* aquilae exiit ad ---» en un doc. rigorçà de c. 916 (Serrano Sanz, *Not. y Docs. Hist. Ribag.*, 223). O sigui, que el termenal 'tira, serrats enllà —de serrat en serrat— cap a la penya de l'àguila, i des d'aquesta s'aboca a ---».

En aquesta i altres dades de la zona limítrofa de l'aragonès, la *ú* tant pot ser llatinització de *o* com pronúncia exacta, per la metafonia, de tipus aragonès, davant -u. Els monjos d'Alaó venen una «terra in chastro Lastarri, subtus Sancti Ylarii, a *turmum* latum: de oriente, terra Centullum presbiterum, et de occidente strata púllica» a. 974 (Llastarri és damunt de Sopeira i de la Ribagorçana), Abadal, *Comtats de Pall. i Ribag.* II, § 230, 407. Un *tormo* anomenat *Aguilar* en un altre doc. ribag. de 981 (Serrano, *op. cit.*, 432).

Usat com a nom propi d'un lloc, ja trobem *Ipsos Turmos* a l'acte de Consagració de la Seu d'Urgell, a. 832-9 (en el pergamí original i, en formes anàlogues, en les còpies mss. dels dos segles següents), com a nom del poblet *Els Torms* en el Solsonès; i hi ha un altre *Els Torms* poble més important, a les Garrigues, que figura com *loch dels Torms* en el cens de 1359, *CoDoACA* XII, 20.

Més tard tenim, com a apel·latiu, la forma catalana pura *torm*, en docs. del Maestrat i Pallars. Per marcar els termenals, a la vila de Catí, «ficaren una fita a calç de un *torm*, ves la heretat del dit En P. Balaguer» a. 1402 (*BSCC* XIV, 346). Al *Spill* del Vescomtat de Castellbò, compilat l'any 1518: l'afrontació de Llessui «puge al *torm* de Farreres»; l'afrontació de Seurí amb Ancs (límit S. de la Vall d'Assua) va «al *torm* de la terra de J. Alegre, e d'equí tire per una muda [o sigui *muga*] que an feyta ---» (f° 110v^o, 120r^o). En el Capbreu inèdit de la Vall d'Assua de l'a. 1645, que extracto del ms. a Rialb, el 1959, en les afrontacions, es troba repetidament *torm* (f° 19 i 5) i més sovint *torn* (f° 40v^o, 5ss.), com que sempre és amb el mateix significat i contextos semblants, no sé si *torn* és forma real, alterada, o error de còpia (p. ex. mala solució d'una tilde de nasal): com que avui no ho trobem més que amb *-ri* o *-mo* en la llengua i en la toponímia, més aviat sembla això últim (cf. només *tronc*, infra).

En el *Libro Lucero*, que lleigeix inèdit a l'ajuntament de Benasc, apareix sovint *tormo*, de vegades explicat com «peñasco muelle» parlant d'un *matiguero* (veg. *MATA*), en un doc. de 1536; en un de 1581, «a un *tormo* o roqueta blanca, junto al barranquet llamado de la Baralla»: el meu informador de Llíria per a l'*Onom. Cat.*, reconeixent-hi la toponímia del seu terme, i resseguint-la, ho va identificar amb *La Túka Blánka* (1965). Avui abunda molt com a apel·latiu, NL o genèric, en la forma *turmo*, a l'Isàvena i el

Sobrarbe. *El Turmo Carraduno*, penyal visible de lluny dalt a la serra, damunt Serradui (1957): ve de *Quer Raduno* ROTÜNDUS per la forma arrodonida de la roca; *Lo Turmo* o *Los Turmos*, partideta al peu SO. del poble de Betesa (1957).

El Turmo la Guala = 'penyal de la guatlla', grandiosa penya en els vessants del Turbó, damunt *la Torcida*, me l'ensenyaren tant a Les Viles (1957) com a Cercuran (1965). Això fa pensar si el nom mateix del gegantesc *Turbó(n)*, més que com he suggerit a *TORBAR*, no prové, amb dissimilació, de **Turmon*: sigui com una mena d'augmentatiu, sigui d'un genitiu plural (indoeur. pre-romà) MONS TURMŌ 'muntanya dels torms'. Si deixem en suspens aquest dilema, al capdavant ben secundari, aquesta, tot sospesat, em sembla ara l'única etimologia convincent.

Allà prop hi ha una *Cabana de Turmo* prop de Benasc, segons l'excel·lent mapa Schrader. A les V. de Gistau i Bielsa funciona encara com a apel·latiu, no sols genèric de NL: el *Turmo de Pocilcas* en aquesta vall; «allí hay un *túrmo* que ---» a Plan; i, entre els docs. llegits a casa la vila d'allí, veig «otra cruz en una peña fital ['termenal'] --- en el qual *turmo* hicimos una cruz ---» a. 1648 (1965). Com a cognom és molt freqüent en aquelles comarques: *Turmo*, l'hostaler de Taüll, *Turmo* el meu informador de Girbeta (Montsec ribagorçà).

La forma *torm* és la de més al Sud, en el Pallars Jussà i Baixa Ribagorçana; sovint en ús plenament viu: a la Torre de Baró (prop de Monesma), en una acumulació de grosses roques al SE. del poble, anomenen *Torm del Formatge* un dels destacats, assenyant «en estos *tórms*. —? —vol dir rocas despresas»; a Bonremei (Congost de la Ribagorçana en el Montsec), explicaren també «una roca sola», referint-se al *Torm de Prinyons* (1957); passat lo Toll de la Reculada, dins aquest congost, hi ha el *Torm de la Sirga*, des d'on comencen a sirgar. A Llastarri, cap la serra de Sant Gervàs, *lo Torm Roi* o *lo Torm de la Caranta* (un d'ells deu ser el del doc. de 974 supra); *es Tórms*, turonet punxegut, cota 1103, Berganui; *lo Torm Blanc*, Sapeira.

El poble d'*Estorm* és una mica més al Sud. *Serrat dels Torms* a Figols; Llau del *Torm* a St. Esteve de la Sarga; *lo torm del Bobó*, on es posa el *bobó* o 'duc', penya en el vessant SO. del Montsec de l'Estall. En quatre pobles de la Terreta ho diuen en la forma alterada *trôn* (com si fos TRUNCUS, però és una penya), *Tronc de Codó*, a Orrit; *Lo Tronc* i *Lo tronc Gros* als Masos i la Torre Tamúrcia; *lo Tronc d'Escala*, a Lliterà. No sembla que hi hagi hagut cap interrupció des del Montsec fins al S. de Lleida (tot i que la topografia d'aquí no es prestí tant a assenyalar-l'hi): entre Blancafort i Tragó de Noguera hi ha *la Roca 'l Tórm*, i Lladonosa em parlava d'un *tórm* a Alguaire (1956).

Una altra zona intensa del mot és en el Priorat i entorn de l'Ebre: però des d'aquí cap al Sud ja ho trobarem, almenys avui, en la forma mossàrab *tormo*. És enterament infundat el que escriví un Ricard Serrano i Ciuraneta (a *Onomastica Bu. Int.* VIII, sobre el